

achten en sprac
aan genomen
onderstelde we
niet-vollen doop
id gevaarlijk. Ga
seerings-routine?
beginnen: in de
tistisch schisma
atstelijke toestan
as het in 1944:
waren, ging men
ijs, dat niet om
geerd werd door

een schisma zul

t naar de offici
in de buurt van
HOUDT de zaak
streeft: de Dona
cht van den doop
den doopsbedie
". Ze bonden den
torische en kerk
oel-wederbarende
te successie van
steldheid van een

de wedergeboorte
de synodocraten
er. Ben je wel

assa van doops
kwijt is, zal de
prediking
n dig. De zuir
r) zat den dona
id. Precies zoo
gecontinueerde
l"; komt er een
keten van inwe
op „niet-vol". En
weer een asyl
gerust op. Heb je

Ik geef toe: elke
r ALS men een
ens naar de an
geving. De dona
ders wilden gaan
restie als argu
later niet als
hum „godelijke
als zij maar
niet aan 44—
al te kwalijk ne
deer op de Dona
len.....
oos.

dan met nog drie
zelf opgestelden
den Utrechtschen
in te onderteke
lerzoeken en nie
worden ze enkele
Zelfs ontvanges
er, nadat zij ge
broeders en zus
e gaan, afzonder
ri 1843 een brief
hun wordt mede
een week ge
le vermaning om
amenkomsten der
openlijk buiten de
a geen „deel noch
voorregt der ge
n des Heeren of
in de hemelen ge
erd Wormser bo
gens het door is
t breken van zijn
en van scheuring
derling werd ont
e excommunicatie
nigen tijd aan de
en degenen, die
er tot de gemeen
eliden van hun
orden.¹⁾

warte-bladzijde in
kerken..... en in
et is ten aanzien
amische kwestie II
p. 34—43; J. A.
n van Velzen;
endrik Peter
en Hartogh, Het
sterdam, P.
ler Afgesche
d, gehouden v. d.
am, 's-Gravenhage.

— Ja, die Donatisten, ik weet er niet te veel van, maar ik heb een anecdoten onthouden. Ze waren te Hippo zoo kwaad op hun tegenstanders, dat ze niet eens broodjes voor hen bakken wilden. Alles begrijpen is alles vergeven, hooren we vaak zeggen, en.....

— Wou jij zoo de Donatisten begrijpen?

— Nee man, ik wou den paedagoog der synodocratische jongelui begrijpen. Hij lijdt misschien aan de associatie-kwaal. Die is menschelijk genoeg. Hij zal bij „broodjes" hebben gedacht aan zoete broodjes..... En heeft hij dan geen gelijk?

PORPHYRIUS.

UIT DE BUTENLANDSCHE KERKEN

WAT IS DE BELOFTE? (Antwoord aan Ds Hoeksema).

Hier komt dan het beloofde vervolg van ons antwoord aan ds Hoeksema.

Wekenlang is dit uitgebleven. Een haastige scribent maakte er al zijn beklag over, dat wij blijkaar niet verder op de zaak wilden ingaan. En ook het „Geref. Weekblad" toonde zich benieuwd naar het uitblijvende gedeelte van onze artikelen.

Laat ik de schrijvers en lezers geruststellen: het is mij een dankbare taak, de bespreking te mogen voortzetten. Die dankbaarheid is in een nieuw stadium gekomen door de tusschentijdsche ontvangst van de concrete vragen van ds Hoeksema. Wel heb ik naar aanleiding daarvan een gedeelte van de reeds ingezonden copie teruggevraagd. Ik had namelijk juist de hand kunnen leggen op een serie brochures over de scheuring in Amerika, en de resultaten van mijn verder onderzoek lekken mij zoo de moeite waard, dat ik ze al was begonnen te verwerken in een meer uitvoerige bespreking van heel den samenhang der in Amerika en hier in den kerkstrijd aan de orde gekomen kwesties. Om maar één punt als voorbeeld te noemen: de frappante overeenkomst tusschen de methode, waarop men in Amerika van synodewege heeft gewerkt met de daar in 1924 aangenomen leerformule (de „Drie Punten") om sommige ambtsdragers uit te bannen en andere ongemoeid te laten! Maar dit blijft nu even rusten, om vooreerst alle aandacht te geven aan de concreet geformuleerde vragen van ds Hoeksema. Intusschen heeft dat „overschakelen" mij temidden van alle andere beslommeringen in ons vrijgemaakte kerkleven noodgedwongen weer oponthoud bezorgd. En de haastige critici mogen best weten, dat wij predikanten „als wij ons werk serieus opnemen, nog wel iets meer te doen hebben dan geregeld artikelen te schrijven voor de pers.

En nu ter zake. Aan het slot van zijn door mij gewaardeerden brief (zie „De Reformatie" van 12 April j.l.) zijn de vragen te vinden, waarop hij een duidelijk antwoord van ons begeert.

van Wormser geheel en al waar wat Bouwman van Van Velzen schrijft: „Die hem in de weg stond, moest onschadelijk gemaakt".¹⁾

Behalve dit verschrikkelijke, onkerkelijke en hem diep wondende gebreken was er nog iets, dat Wormser en de Afgescheiden kerken uitteendreef. Deze kerken vragen namelijk op voorbeeld van Scholte „koninklijke goedkeuring" aan, om op die wijze vrijheid van godsdienstoefening te ontvangen. Dat de afgescheidenen zich als een nieuwe richting, een nieuwe kerk aandienenden was in Wormser's oog verraad aan eigen karakter, historie, adeldom en rechten. De Afgescheidening — zoo schreef hij puntig en raak — is in een fuik gelopen.²⁾

Vervreemd van de Afgescheidene kerken streefde hij voortaan naar de eenheid aller Gereformeerden; de herleving van de oude Gereformeerde Kerk. Op het eind van zijn leven ging hij onder invloed van ds Hasbrouk weer naar de Hervormde Kerk terug.³⁾

Allard Pierson heeft in zijn onvergelykelijke „Oudere Tijdgenooten" Wormser's portret getekend.

Op zijn meesterlijk schilderij van de vergadering der „Christelijke Vrienden" in een zaal van het „Wapen van Amsterdam", die nitzicht gaf op het „Rusland", ontdekken we ook Wormser.

„Een eigenaardig spel van het toeval heeft op die rij stoelen, waarlangs ons oog zich thans beweegt, naast dat donkere gelaat van den zoon van Abraham (bedoeld is Capadose — C. V.) den blonden, ronden Lutherkop van Wormser geplaatst; een Hollandsch man in merg en gebeente gelijk in heel zijn uiterlijk; deurwaarder van beroep, wat men zijn krachten en degelijken stijl niet zou zeggen....." Het Hervormde Kerk-geloof „belichaamd" zich in Wormser; wat hij was, was hij door het geloof geworden; in hem toonde het wat het van een helder hoofd en een eerlijk gemoed maken

¹⁾ a. w. p. 39.

²⁾ Mr Groen van Prinsterer, Brieven van J. A. Wormser, II, Amsterdam, 1875, p. 279, vgl. I, p. 35, r. 14 v. b. is achter: waarvan, en voor: U. H. Eg. het woordje: ik uitgevallen; 169, 201.

³⁾ Brieven enz. I, p. 264; II, 263, 267.

De eerste vraag was deze: „Welke onderscheiding maakt men ten Uwent tusschen belofte en toezegging?"

Op die vraag kan ik misschien het best antwoorden met een gedeelte uit de bekende „Verklaring van gevoelen", in November 1943 overgelegd door de bezaarde predikanten S. O. Los, H. Meulink, Joh. H. Rietberg, R. Schippers, M. B. van 't Veer en F. de Vries. Darin staat op de eerste bladzijde:

„Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat God trouw is in Zijn toezeggingen ook aan en omtrent het zaad des verbonds, en in het daaraan gestand doen.

Van ganscher harte gelooven en belijden wij, dat Gods belofte onvoorwaardelijk is in dien zin, dat God hun, wien deze belofte toekomt, niet het verrichten van een bepaald werk of het komen in een bepaalde gesteldheid als voorwaarde stelt, waaraan door hen eerst moet worden voldaan, vóór God het woord Zijner belofte aan hen begint te vervullen.

Maar terwijl wij dit van harte en vóór alles gelooven en belijden, gelooven en belijden we evenzeer, dat Gods verbondsbelofte, waarvan Christus de inhoud is, gesproken wordt en dus niet alleen toezegging, doch ook zeer bepaald toezegging is".

Uit deze passage kan ds Hoeksema zien, hoe een groep van vooraanstaande bezwaarden in dit stuk de woorden „belofte" en „toezegging" afwisselend gebruiken zonder een nadere onderscheiding. Ook in wat verder van onzen kant is gepubliceerd, herinner ik mij een dergelijke onderscheiding niet. Mogelijk heeft ds Hoeksema haar aangetroffen in een geschrift van onze zijde; dan willen we graag een fingerwijzing van hem ontvangen.

Wat ik mij wel herinner is dit: dat de niet-vrijgemaakte ds J. G. Woelderink eens gewezen heeft op het onderscheid tusschen belofte en profetie, tusschen toe-zegging en voor-zegging. In navolging daarvan is die onderscheiding ook wel eens door vrijgemaakten naar voren gebracht, om daarmee aan te geven, dat de synodale theorie de verbondsbelofte denatureerde tot een goddelijke mededeeling of voorzegging van heil aan dezen en dien uitverkorene; een eenvoudige mededeeling van „onvervreemdbaar heil", „waarvan de vrucht hun niet kan ontgaan" (Praeadvies pag. 55); of zooals het op pag. 53 van het Praeadvies werd bedoeld: „in verbond en sacrament zegt God tot den uitverkorene of geloovige: „Ik ben uw God (d.i. uw heils-God) voor eeuwig". Hier staat vast, dat de aangesprokene het heil zal ontvangen, ja in beginsel (tegelijk met het Godswoord) reeds ontvangen heeft; en dat dit niet meer afhankelijk is van eenige conditie, waarvan het Godswoord het onzeker zou laten, of ze wel of niet zal worden vervuld. In dezen zin, dus in tegenstelling met de algemeene aanbieding des heils, heeft de Toelichting gesproken van de onvoorwaardelijke heilsbelofte aan de uitverkorenen".

Wat dus de eerste vraag van ds Hoeksema betreft, is het antwoord vrij gemakkelijk: bij mijn weten wordt van onze zijde geen wezenlijk onderscheid gezien tusschen „belofte" en „toezegging".

kan op Nederlandschen bodem. In hem geen aarzeling, geen zweem van sentimentaliteit of mystiekery, evenmin nanceering; alles uit één stuk: krachtig, louter, recht afgaande op het doel. De Gereformeerde theologie was zijn eigendom geworden; was de natuurlijke uiting van zijn denken; de bovennatuurlijke wereld zijn tehuis; hij was er gemeenzamer mede dan anderen met hetgeen zij de werkelijkheid noemen. De verlossing van de zonde was voor hem geen leerstuk, maar een waarachtigheid die hij aanschouwde en voor anderen aanschouwelijk poogde te maken....." Wormser is naar Pierson's overtuiging een bewijs van het feit, dat het Nederlandsche Protestantisme „mannen heeft gemaakt, om zoo te spreken van één boek, levende in en met een enkel boek....." en dat boek is: de Bijbel!⁴⁾

Groen van Prinsterer heeft Wormser „ontdekt". En eenmaal met elkander in contact, ontstaat er een vriendschap tusschen den volleerden hoveling, den fijnen aristocraat, den man van de nobele beschaving en den volkman, den deurwaarder uit Amsterdam; een vriendschap zoo innig, zoo teer, zoo vroom, dat zij bijna bovenmenschelek lijkt.

Groen noemt Wormser zijn „geheimraad"! Groen had niets van die domme, dwaze, hoogmoedige wetenschapswaan, die minachtend neerziet op den „niet-wetenschappelijk-gevormde". Hij erkende Gods vrijmacht in het geven van groote gaven ook buiten den akademischen kring.

Hoor hem over zijn vriend!
„Een Christen, wiens vriendschap en voorlichting (!) ik, als een der uitnemendste voorrechten die mij te beurt gevallen zijn, herdenk. Van wien da Costa, in de crisis van 1853, schreef: „Wat voortreffelijke kop en wat karakter daarbij! Ware ik koning of minister, hij bleef geen half uur langer deurwaarder".

„Een man, wiens invloed door geschrift en wandel, ter handhaving van den christelijk-protestantschen volksgaest, en onberkenbaar en (althans bij vele magtigen en edelen en wijzen naar de wereld) onopgemerkt is geweest.

⁴⁾ Oudere Tijdgenooten, p. 106 v.

De tweede vraag raakt rechtstreeks het groote punt, waarover de strijd hier zoo fel is ontbrand, en dat ook het verschil in zienswijze tusschen ds Hoeksema en ons beheerscht. Omdat het hier op nauwkeurigheid aankomt, herhalen we de vraag nog even woordelijk:

„In betrekking tot de belofte des verbonds, is het Uwe beschouwing:

a. Dat zij voor alle gedoopten onvoorwaardelijk geldt? Indien ja, houdt deze belofte ook in, dat de Heilige Geest „in ons wonen, en ons tot lidmaten van Christus heiligen wil"..... (en wat daar volgt in het Doopsformulier, L. D.)? Indien ja, waarom vervult God dan Zijne belofte niet aan alle gedoopten?

b. Dat zij voor alle gedoopten is, maar dan voorwaardelijk? Indien ja, moet dan het gedoopte kind die voorwaarde vervullen, e. e. God Zijne belofte aan hem wil vervullen, en aan dat kind wil „toeligenen hetgeen het in Christus heeft"? Indien ja, hoe kan dat kind, dat van nature in zonden ontvangen en geboren is, en een kind des toorns, die voorwaarde of ook maar eenige voorwaarde vervullen?

c. Of dat zij voor de kinderen der belofte is (naar Rom. 9), die voor het zaad gerekend worden? Naar mijn overtuiging kan goede exegese van heel het verband in Rom. 9 slechts tot de conclusie leiden, dat met „kinderen der belofte" het geestelijk of uitverkoren zaad bedoeld is. Ik ben nog altijd bereid dit te verdedigen, ook nadat ik gelezen heb, wat ten Uwent hierover is geschreven in den laatsten tijd".

Dit is dan de tweede vraag van ds Hoeksema. Jammer genoeg moet ik juist hier het artikel afbreken. Maar nu kunnen we ons op het antwoord des te beter voorbereiden.

L. DOEKES.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater,

Tweeërliefte sterfdag werd in deze weken herdacht, die van den Nederlandschen historieschrijver en dichter P. C. Hooft en die van den Zwitserschen litterator en filosoof Vinet.

Beide zeer groote mannen met rijke geestesgaven gesierd door God den Heere, van wien alle dingen zijn.

Ik wil van beide herdenkingen iets zeggen.

Over Hooft is in de bladen nogal veel geschreven en wij hebben ook kunnen lezen van de herdenking in Amsterdam.

Ik zou overbekende dingen ophalen, als ik er ook van vertelde.

Het schijnt mij echter toe, dat in de herdenking iets niet over het hoofd mag worden gezien, dat in de verdiende huldiging in de schaduw bleef.

Wormser was een geloovig Christen en een man van uitstekende begaafdheid. Hij had een geopend oog niet slechts, maar een scherp en ruimen blik voor onzen geheelen kerkelijken en maatschappelijken toestand. Niemand welligt heeft hem geëvenaard in het algemeen verstaanbaar maken van het Christelijk-historisch beginsel, toepasselijk op Kerk, Staat en School.....

Voorbeeldig door bescheidenheid en eenvoud. Met een zeldzaam geëvenaarde en steeds bedachtzame scherpsinnigheid bedoeld, die, bij het licht van Gods Woord, zich somtijds tot profetische wenken verheft.¹⁾

Zeldzaam hoog wordt Wormser ook door dr Kuyper gewaardeerd.

In zijn „Confidentie" houdt Kuyper een gloedvol pleidooi voor een echt-Gereformeerde actie in alle sectoren van het menschenleven. Gereformeerd-zijn, dat is het middel tegen factie-zucht en partijwezen; het brengt heel de rijke, prachtige erfenis der vaderen tot ons; het is afdoende wapen tegen versterking en repristinatie; het is door en door nationaal: in Nederland is niet slechts de kerk maar ook de natie als natie gereformeerd. En juist bij dit betoog rijst de gestalte van Wormser voor hem op.

„Vergenoegt ge u met Christelijken invloed te oefenen in engeren kring, houd dan vast aan het exotisch onbestemde, aan het uitheemsch en algemeene Christendom, dat jaren lang den toon gaf. Maar meent ge niet mij, dat we verder moeten, dat althans de poging nog dient gewaagd, om tot ons volk als volk te gaan, dan is er ook geen keus, dan is alle aarzeling slechts krachtsverspilling, en rest u niets anders dan het eenig spoor in te slaan, dat naar het hart onzer natie leidt, door weldoordacht weeropvatting van de historische (en dat is dan de Gereformeerde — C. V.) lijn! Dit beweerend, druk ik slechts de voetstappen van den grooten Wormser, den uitnemenden volkleider en auteur.....²⁾

En deze Wormser werd vóór alles in heel zijn le-

¹⁾ Brieven enz. p. V/VI. Vgl. Ned. Ged. V, p. 96.

²⁾ Confidentie, p. 70.